

Ο ΛΟΙΜΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ 430Π.Χ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ 99. – Ιστορία 2, 47-54

Και πριν παρέλθουν πολλάί ημέραι από της εισβολής, παρουσιάσθη διά πρώτην φοράν εις τας Αθήνας ο λοιμός, ο οποίος ελέγετο μεν ότι είχαν ενσκήψει προηγουμένως πολλαχού, και εις την Λήμον και εις άλλας χώρας, αλλά πουθενά δεν εμνημονεύετο λοιμώδης νόσος τοιαύτης εκτάσεως, ούτε φθορά ανθρώπων τόσοσ μεγάλη.... (Μετάφραση: Ελ Βενιζέλος)

Φωτογραφία από το βόρειο τμήμα της ομαδικής ταφής που βρέθηκε στην ανασκαφή στον σταθμό του Κεραμεικού. Οι πρώτες ταφές φάνηκαν σε βάθος 4,30 μ. στο ανατολικό μέρος του ορύγματος, αλλά θα πρέπει να υπήρχαν κι άλλες σε ανώτερα στρώματα που καταστράφηκαν από τις χωματοουργικές επεμβάσεις των δύο τελευταίων αιώνων. Η ανασκαφή αποκάλυψε επάλληλες ταφικές στρώσεις 89 νεκρών, θαμμένων εν αταξία σε στάσεις κατά το πλείστον «εκτάδην», αλλά και σε άλλες που υπαγορεύονταν από το σχήμα και το μέγεθος του λάκκου. Στις κατώτερες στρώσεις υπήρχε κάποια ευρυχωρία ανάμεσα στους νεκρούς, η οποία μειωνόταν προς τις επάνω στρώσεις. Ανάμεσα στις ελεύθερες ταφές βρέθηκαν και μερικοί εγχυτρισμοί βρεφών. Τα κτερίσματα ήταν διάσπαρτα και ελάχιστα, σχετικά με τον αριθμό των ενταφιασθέντων. Υπάρχουν ενδείξεις ότι η ταφή αυτή είχε ευρύτερα όρια, καθώς και άλλες στρώσεις νεκρών, έτσι ώστε να μπορεί να υποστηριχθεί ομαδική ταφή τουλάχιστον 150 ατόμων. Ο αριθμός των νεκρών και ο τόσο βιαστικός τρόπος της ταφής τους, που υποδηλώνει πανικό, καθώς και η χρονολόγηση των κτερισμάτων γύρω στο 430 π.Χ., δεν μπορεί παρά να

αποδώσει την ομαδική αυτή ταφή στα θύματα του λοιμού που ενέσκηψε στην Αθήνα το 430/29 και το 427/6 π.Χ. Η αφήγηση του Θουκυδίδη (II, 47.3-54) αποδίδει με τον καλύτερο τρόπο την εικόνα ταφής. Το κείμενο και η φωτογραφία αντλήθηκαν από τον κατάλογο της έκθεσης «Η πόλη κάτω από την πόλη» του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης.

Ο Λοιμός των Αθηνών εμφανίστηκε κατά το 430π.Χ στην πόλη της Αθήνας. Από τον λοιμό μολύνθηκε και ο ίδιος ο Θουκυδίδης ο οποίος κατέγραφε τις εξελίξεις, όμως επέζησε. Αυτή η καταστροφική επιδημία λοιπόν, εμφανίστηκε στο κυριότερο λιμάνι της Αθήνας, τον Πειραιά πιθανότατα από την επαφή Αθηναίων με ξένους εμπόρους. Ο Περικλής, όπως και η οικογένειά του πέθαναν από τον λοιμό.

Κάποια από τα συμπτώματα που κατέγραψε ο Θουκυδίδης ήταν ο πονοκέφαλος, ο πυρετός και ένα έντονο τσούξιμο στα μάτια. Κάτι πολύ ιδιαίτερο όσον αφορά τα συμπτώματα, είναι πως οι ασθενείς είχαν στην πραγματικότητα υποθερμία αλλά μια ψευδή αίσθηση υψηλού πυρετού. Άλλα συμπτώματα ήταν η τάση για εμετό και η εμφάνιση εξανθημάτων.

Όσοι εξ άλλου ήσαν ως τότε υγιείς, χωρίς καμίαν φανεράν αιτίαν, προσεβάλλοντο αιφνιδίως από πονοκέφαλον με ισχυρόν πυρετόν και ερυθήματα και φλόγωσιν των οφθαλμών, και το εσωτερικόν του στόματος, ο φάρυγξ και η γλώσσα εγίνοντο ευθύς αιματώδη, και η εκπνοή ήτον αφύσικος και δυσώδης. [3] Κατόπιν των φαινομένων αυτών, επηκολούθουν πτερνισμοί και βραχνάδα, και μετ' ολίγον το κακόν κατέβαινεν εις το στήθος, συνοδευόμενον από ισχυρόν βήχα. Και όταν προσέβαλλε τον στόμαχον, επροκάλει ναυτίαν, και ταύτην επηκολούθουν, με μεγάλην μάλιστα ταλαιπωρίαν, εμετοί χολής, όσοι περιγράφονται υπό των ιατρών. [4] Και εις άλλους μεν αμέσως, εις άλλους δε πολύ βραδύτερον, παρουσιάζετο τάσις προς εμετόν ατελεσφόρητος, προκαλούσα ισχυρόν σπασμόν, ο οποίος εις άλλους μεν κατέπαυεν, εις άλλους δε εξηκολούθει επί πολύ.

Ο Θουκυδίδης αναφέρει πως όποιος ήθελε να γλιτώσει από τον θάνατο έπρεπε να κόψει τα μέλη του σώματός του που εμφάνιζαν τα εξανθήματα (άκρα ή και σάρκα). Άλλοι πάλι μετά από αυτή τη θεραπεία πάθαιναν γενική αμνησία. Δεν αναγνώριζαν δηλαδή τον εαυτό τους ή τους οικείους τους.

Και το σώμα, εφόσον η νόσος ήτο εις την ακμήν της, δεν κατεβάλλετο, αλλ' αντείχε καταπληκτικώς εις την ταλαιπωρίαν, ώστε ή απέθνησκαν οι πλείστοι την εβδόμην ή ενάτην ημέραν εκ του εσωτερικού πυρετού, πριν εξαντληθούν εντελώς αι δυνάμεις των, ή, εάν διέφευγαν την κρίσιν, η νόσος κατήρχετο περαιτέρω εις την κοιλίαν και επροκάλει ισχυράν έλκωσιν, και συγχρόνως επήρχετο ισχυρά διάρροια, ούτως ώστε κατά το μεταγενέστερον τούτον στάδιον οι πολλοί απέθνησκαν από εξάντλησιν. [7] Διότι το νόσημα, αφού ήρχιζεν από την κεφαλήν, όπου το πρώτον εγκαθίστατο, εξετεινέτο βαθμηδόν εφ' όλου του σώματος, και αν κανείς ήθελε διαφύγει τον θάνατον, προσέβαλλε τα άκρα, όπου άφηνε τα ίχνη του. [8] Καθόσον το νόσημα προσέβαλλε και τα αιδοία και τα άκρα των χειρών και ποδών, και πολλοί χάνοντες αυτά εσώζοντο, μερικοί μάλιστα έχαναν και τους οφθαλμούς. Άλλοι πάλιν, ευθύς μετά την θεραπείαν, επάθαιναν γενικήν αμνησίαν και δεν ανεγνώριζαν ούτε εαυτούς, ούτε τους οικείους των.

Γενικά ο λοιμός αυτός έφερε τεράστια πολιτική και θρησκευτική αναταραχή καθώς οι πολίτες ένιωθαν πως ζούσαν ήδη υπό συνθήκες θανατικής ποινής, μια μικρή περίοδο δηλαδή, πριν το βέβαιο τέλος τους. Αυτό οδήγησε τους ανθρώπους να είναι αβέβαιοι ως προς τη θρησκεία, να σπαταλούν αλόγιστα τις περιουσίες τους και να μην ακολουθούν τους νόμους.

Αλλ' η νόσος εισήγαγε προσέτι και άλλας χειροτέρας μορφάς ανομίας εις την πόλιν. Διότι πολλοί, οι οποίοι προηγουμένως απέκρυπτον την επίδοσίν των εις αθεμίτους ηδονάς, παρεδίδοντο ήδη εις αυτάς χωρίς καμίαν επιφύλαξιν, καθόσον έβλεπαν πόσον αιφνιδια ήτον η μετάπτωσης, αφ' ενός μεν των πλουσίων, οι οποίοι εξαίφνης απέθνησκαν, αφ' ετέρου δε των τέως εντελώς απόρων, οι οποίοι εις μίαν στιγμήν υπεισήρχοντο εις τας περιουσίας εκείνων. [2] Ως εκ τούτου, απεφάσιζαν να χαρούντην ζωήν των όσον ημπορούσαν ταχύτερον, επιδιδόμενοι εις τας απολαύσεις, διότι εθεώρουν και την ζωήν και τον πλούτον εξίσου εφήμερα. [3] Και κανείς δεν ήτο διατεθειμένος να υποβάλλεται προκαταβολικώς εις ταλαιπωρίας προς επιδίωξιν σκοπού, τον οποίον ενόμιζεν ενάρετον, αφού εθεώρει αμφίβολον, αν θα επιζήση, διά να πραγματοποιήση αυτόν, μόνον δε ό,τι παρείχεν άμεσον απόλαυσιν, και ό,τι καθ' οιονδήποτε τρόπον ωδήγει εις τούτο, τούτο κατήντησε να θεωρήται και ενάρετον και χρήσιμον. [4] Αλλά φόβος των θεών ή νόμος των ανθρώπων κανείς δεν τους συνεκράτει, αφ' ενός μεν διότι βλέποντες ότι όλοι εξ ίσου απέθνησκαν, έκριναν ότι καμία δεν υπήρχε διαφορά μεταξύ ευσεβείας και ασεβείας, εξ άλλου δε επειδή κανείς δεν επίστευεν ότι θα επιζήση, διά να δώση λόγον των εγκλημάτων του και τιμωρηθή δι' αυτά. Τουναντίον, όλοι εθεώρουν ότι η ήδη κατεψηφισμένη κατ' αυτών και επί των κεφαλών των επικρεμαμένη τιμωρία ήτο πολύ βαρυτέρα και ότι, πριν επιπέση κατ' αυτών, εύλογον ήτο να χαρούν οπωσδήποτε την ζωήν των.

Ιστορικά, ο λοιμός θεωρείται πως ήταν ένα ξέσπασμα βουβωνικής πανώλης σε μια από τις πολλές μορφές της, αλλά διάφορες επανεκτιμήσεις ειδικών θεώρησαν πιθανές και άλλες αρρώστιες όπως, τύφο, ανεμοβλογιά, ιλαρά και σύνδρομο τοξικού σοκ.

Κοτσώνη Φωτεινή , μαθήτρια του Β3